

KARACADAĞ

KARACADAĞ

Diyarbakır Halkevi Tarafından ayda bir Çıkarılır

Ahlâk

Hakiki Ahlâk

Yaza : K. Baykal

Yaptığımız işlerin hangisi iyi hangisi fena ? İnsanca yaşamının anlamı ne ? Eski ahlâk kitapları, zamanın sosyetesine göre iyi fiil vazifesi ederlerdi , Bu günkü sosyete bu gün için adam istiyor. hareketlerimizin ölçüsünü eski sosyetelere ve felsefi kanaatlara göre koymağa imkân yok. Bu günkü ölçüler bu günkü sosyeteye göre olur.

Sosyete ferdin yaşamasını, Hürriyetile yaşamasını istiyor. benliği içinde varlığını anlamayan (hürler) istemiyor, hürriyet insanın düşündüğünü dilediği gibi yapması demektir. Fakat böyle mutlak hürriyet tabiatta bile yok çünkü onun bozulmaz kanunları var , onlara uymak zorundadır . İnsan ise onun içinde bir cüz, hürriyeti bittabi sınırlı olacaktır . Bu günkü sosyete sınırlı hürriyeti idrak eden ferd ister . Bu sınırı ne tayin eder ? Kanun, Örf, Adet Bunları tanıyanlar hürriyetini ve bununla beraber nizamı bilir. İnsanın iyi hareketi, hürriyet

ve nizamı bilmesi ve benimsemesi iledir. Kendini bilen, yakınlarındakini tanıyanlar nizam yolunu kendiliğinden tutmuştur. kendine ve sosyetesine faydalı bir insan olmuştur. Bu adam hakiki ahlâk adamdır. hakiki ahlâk ta bu temele dayanandır . Felsefi ahlâklarda bu güne yarayan bu temeller az görünür.

İnsanın ancak lezzet için yaşadığını öğreten Aristibin lezzetçiliğinde hürriyet ve nizam aramamalı. Lais gibi meşhur bir fahişe için "ben ona malikim onu almış değilim , oda bana sahip degildir ." derken güya batını hürriyeti istiyor. Hürriyeti ve ferdi lezzeti ararken isken-deriyeli (Hegesias) nın yaptığı intihar hatipliğini mi yapmalı ? bu gün bunu ne bir ferd ve ne bir sosyete makul görmez. binanaleyh onlarda hürriyet ve nizam nerede ? .

Epikür ruhü lezzeti arar, hareket içinde haz kâfi değil, devmalı olan sukûn hazzına ulaşmalı. Lezzet iyi. fakat saadet

için kâfi değil. Araç olan tabii kanuna uymalı . Binanaleyh ihtiyaç ve arzuların tatminine çalışmalı.

Epiküre şunlarıda söyletmeli : Arzular fert ve sosyete de bir nizama tabidir . Hürriyet te bununla ilgilidir . Halbu ki lezzetçiler bu esası unutuyor ve " gizli yaşa ! " düsturunu koyuyorlar.

Antisthène ve Diyogene gibi köpekçi filozoflar içtimai âdabi istihkar ederler. Bu gün Diyogene gibi "Ben bütün dünya vatadaş-ıyım" diyen bir kimse tasavvur edilebilir mi ? Şahsi hürriyet ve istiklâl iddiasında bulucurken aile yükünü almayı bile hor gören bu adamların kanaatları ve çıplaklar cemiyetleri insanlıkta bir yer tutabilmişmidir .? Biz dağ başındamı yaşıyacağız ?

Fels-felerinin hedefini ahlâk meselesi yapan Zalon ve taraftarları çleme karşı kayıtsızlık, kötülöklere kalp metaneti tavsiye ederler. Tabiat kanunlarına itaat, aklımıza itaattir. Yaşamak aklımıza göre yaşamaktır. Akılı ruhun hakimi kalmak. Bunlar da hürriyeti bir hayal yapıyor. Eski ahlâkların hepsi böyle, hiç birisi bizi tatmin edemiyor.

Akılı ve iradeci filozof Dekart hakiki ahlaka daha çok yaklaşmıştır . Üç asıl koymuş. Birinci kaidem , memleketimin kanun, kaide ve örflerine itaat etmek, dine riayet, ne aşırı ne eksik şeyleri seçmemek , en makul fikirlere tarafdar olmak... Bununla ferdi hür, cemiyet için daha ahenkli bir hayat temin

edecektir. Fakat bir işte sebat lâzım. - İkinci kaide : Yanılması pek muhtemel olan reilerde bile karar verdiğimiz zaman bu kararı ve ondan sonra gelen diğer kararları, dönmeden tatbik etmek . . - Üçüncü kaide : taliden ziyade nefsimi yenmeğe, alemin nizamından ziyade isteklerimi değıştirmeğe gayret etmek . . — Nutuk, İhtiraslar, Elizabata mektup - .

Dekartın bu kanaatları hakiki ahlaki çok okşar fakat Dekart—çılar hürriyeti büyük iradeye, nihayet Allaha i-tinat ettiriyorlar.

Sonradan gelen akılı ve duygucu filozoflar - Kant , Saftsbüri . . - nın ahlaklarında bu neviden izahlardır . Modern sosyolog ahlakçılar - Kont, Hegel, Proudhon, - ve nihayet Dürkehim hürriyet ve nizam kanaatını sosyoloji için izah ediyorlar. Hegel in ahlakında "Mutlak, Millet-te tahakkuk eder, Ahlkk bir milletin bütün tezahürlerini kuşatır." Ahlaki bir surette yaşamak memleketin örf ve adetlerine uygun yaşamak demektir." Bu fikirlerde de nizam var fakat ahlaki, şahsi şuurlara, hususi duygulara irca eden ferdi usule karşı şiddetli bir çekinme var.

Hakiki ahlak, insanın ferdi iradesinden doğan fakat sınırlı ve nizamlı bir hürriyetle yaşamayı emreden ahlaktır . " Kendine ait olanı yapmak , kendinide, başkalarile beraber görmek, kendine ve sosyeteye yarar olmak " böyle hareket eden insanlar ahlaklıdır.

Diyarbakır Kitabeleri

Süleyman Sava

Yüksek kıymeti haiz olan ve ara sıra bir kaç tanesi yazılıp diğerleri yazılmayan tarihi kitabeleri bir seri halinde neşir etmeği ve bu suretle ziyadan korunmalarını düşünerek Karacadağda birer birer yazıp kayıt etmeği düşündük. Muvaffak olduğumuz takdirde kendimizi bahtiyar sayarız.

Kitabelerin bir kısmı sur üzerinde, diğerleri şehrin içindeki cami ve türbelerde bulunduğundan bizde bunları iki kısma ayırarak yazmayı münasip gördük görülecek hataların bildirilmesini karilerden rica ederiz.

Tarih sırasile kitabelerin en eskisi bulunan Abbasilere ait yazılar sur üzerinde bulunduğundan bizde sırayı takiben evvela sur kitabelerini yazıyoruz. sonrada şehirdekilerini kayıt edeceğiz.

No.-1 Tarih 297 H.

Kitabe

Bismillahi el-rahmani el-rahim Maemre Abdullah Cafer el-imam el-muktedirbillah Emir el-müminin Etaleallahü bekahü ve edame izzehü (Burada üç kelime okunamadı) ve cemolelmüslimin Ala yedelvezir emir ebil hasen Ali ibni muhammed eta ("Bu üç harf yazılmamıştır.) leallahü bekahü ve edame

izzehu ve cera ennefekatü aleyhi ala yedey Yahya ibni ishak el-cerceranî velmühendis Ahmed bini Cemil fiseneti seb'a ve tisine ve mietyen (Kitabe burade bitiyorsada son iki satırın nihayetinde sıkıştırılan iki cümleyi de bunun üzerine kayıt etmek icap ederki o cümleler şunlardır).

El-mülkü vel-kudretü lillah. El-havlü vel-kuvvetü Billah

Kitabe, dört satırdan ibarettir. Siyah taşlar üzerine, eski, adi bir küfi yazı ile yazılmıştır. Dağ kapının dış yüzünde ve tam kapının üstünde, altı metre kadar yüksekliktedir. Bundan üç metre kadar yukarıda bir satırlık bir kitabe vardırki uzun hasana aittir. Bundan sonra bahsedeceğiz. Tercümesi şöyledir.

El-muktedir billah imam Caferin emrile, Emir ebilhasen Ali bini muhammedin idare ve masrafı kendine ait olmak üzere Yahya bini ishak El-cerceraninin nezaretinde olarak Diyarbakırlı mühendis Cemil tarafından yapılmıştır. Sene 2970 bu kitabeye benzer ikinci bir kitabe de mardin kapının dışındadır.

Süleyman Sava

(Amida) adlı kitabın müellifi bu kitabeyi şöyle kayıt etmiştir :
(1) Besmele... Ma emre bihi (?)

Abdullah Cafer el-İmâm el-muktedir billah

(2) *elmü'minin* (okunmayan satır)

(3) *Tahminen 6 kelime okunmıyor ve ceret ennefekatü aleyhi (?) ala yed (y) yahya bini ishak el-mülk velkudretü billah*

(4) (3 kelime okunmıyor) *Ahmet bin Cemil fi seneti seb'a ve tis'in ve mietyir eddevletü (?) velkuvvetü (?) billah*

Müellif okuyamadığı ve Beyliye nin fotoğrafında gesteremediği yerlere istifham işareti koymuş Fransızcaya tercümesinide buna göre yapmıştır.

Asıl kitabe , yanı başındaki taşın üstündeki ile başlı başına iki cümle halindedir. Süleyman Savaş, kitabeyi doğru olarak yazmış ve tercümesi de doğrudur. Amidanki eksik ve yanlışlar yukardaki iki yazı karşılaştırılınca pek iyi görülür.

K. Baykal

Diyarbakırlı Bilginler ve ozanlar

Yazan : A. Şevket kavut

Bir tarih kaynağı olan Diyarbakırda Türk kültürüne hayli hizmetler eden büyük san'atkârlar yetiştirir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Diyor ki (Bu Diyarbekirde nice yüz fasih ve belîğ şuarayı kâmililer vardır ki her biri Füzuli ve Ruhi misalidir. Bir çoğu ile hem emis ve celis olduk hakkaki emsalleri na mevcut birer zati fezail nümutlardır. [1])

Son yıllarda her vilayet kendi bölgesinde yetişen bilgin ve ozanlar hakkında bir çok araştırmalar yaparak onları toplu bir eser halinde meydana koymaya çalışıyor. Bir gün « Çankırı şairleri » adlı bir eser gördüm. Ertesi gün « Gazi Antep büyükleri » adlı bir kitap çıktı . Bir kaç gün sonra « İzmir şairleri ,, adlı bir eser gözüme ilişti. Bütün bunları okurken , yüzlerce san'atkâr yaratan Diyarbakırın da büyüklerini bir arada tophyan bir eseri neye olmasın diye düşündüm..

Vakia Diyarbakırlı Ali emirinin (Tezkerei Şuarayı Amid) adlı bir eseri vardır. Fakat ne yazık ki bu eserin yalnız birinci cildinin matbu oluşu , eserin osmanlıca yazılışı , ifadenin ağır ve karışık terkiplerle doluluğu; hele en önemlisi olarak eserin ancak muayyen

bir kaç el ve kütüphanede bulunuşu bu eseri gençlik için faydasız bir hale getirmiştir.

Bundan cesaret alarak iki yıl mütemadiyen çalıştım. Bu küçük etüt meydana geldi. Ne derece muvaffak olduğumu bilmiyorum. Yalnız yurduma faydalı olmağa çalışmak bile benim için bir saadet değildir.

Mehazlar : 1 Tezkerei şuarayı Amit Ali Emiri 2- Osmanlı müellifleri Bursalı Tahir 3- Son Asır Türk şairleri M. Kemal 4- Kamusal alâm Ş. Sami 5- Türk şairleri S. Nüzhet 6- Meşhur adamlar İ. Alâattin 7- Edebiyat A. Canip

Bunlardan başka bir çok mecmua ve diğer edebiyat tarihlerinden de istifade edilmiştir.

HALİLİ

Halili Diyarbakırlı ozanlardandır. 810 M. 1394 tarihinde doğdu. Bir çok tezkirelerde Halili hakkında malumat varsada hiç biri hayatını doğru ve tam olarak yazamamıştır.

Halili daha genç yaşında iken Diyarbakırdan ayrılmış iznik , istanbul Vs. bir çok yerleri gezmiştir. Halilinin (Firkatname) adlı manzum bir eseri vardır. Devrinin önemli eserleri arasında sayılan

bu kitap 876 (M. 1460) senesinde basılmıştır. Halili 890 (M, 1474) senesinde vefat etti'

Firkatnamenin mukaddimesinden :

*Benim biçare bir derişi dilriş
Garibu bi neva bi yar ve bihiş
Vüçudu çarh odundan parelenmiş
Yüreği hier odundan yarelenmiş*

Bu eserden başka Halilinin bir çok gazelleri , kasideleri Vs. manzumeleri de vardır. Aşağıdaki gazeli Nesiminin bir gazeline nazire olarak yazılmıştır.

Gazel

*Kimki sen şahun cemalî idine kurban olur
Sikletinden kurtulur cismi seraser can olur*

*Haktan öze alemi kesrette nefi eden vücut
Atemi vahdette adı abd iken sultan olur,
Saretin nakşından nakkaşı temaşa kılmayan
Sırrı haktan bihaberdir o nasil insan olur
Nuri haktr cümle eşyada tecelli eyleyen
Aşkı sadık bu rumuzu anlayup hayran olur
ol geda kim haki dergâhın kular kehli baser
Ruveti eşya kemahı aynine asan olur
her gönül kim sırrı vahdetten haberdar olmadı
Lacerem ehli sefa camiinde sergerdan olur
Zahida gel adeni hakiye inkâr etme kim
Ademi hakiye inkâr eyleyen şeytan olur*

Sonu var

A. Şevket Kavut

Diyarbakır Halkiyatı

yazan : A. Şevket Kavut

(*Mani, Maya, Heryat, Türkü, Bilmece, Ata sözü, Ninni, Masal Vs.*)

Bir ulusun kültürel durumunu anlamak için o ulusu teşkil eden halk kitlelerinin içine girmek onların lisanlarını, edebî verimlerini adet ve anelerini incelemek kâfidir.

Bunu daha önce idrak eden Avrupa devletleri 18 inci yüz yıldan itibaren Halkiyata Fol-klore pek önem vermişler ve bu vadide yüzlerce eser meydana getirmişlerdir. Bu gün Avrupada halkiyatla uğraşmak için özel cemiyetler bile kurulmuştur.

Bizde bu fikir ancak meşrutiyetten sonra belirmeye başladı ondan evvel halkiyatla uğraşmak değil, halk ozanlarına bile önem verilmez. Hiç bir (Tezkereî Şuara) da isimlerine tesadüf edilmezdi. Bu yüzden halk arasında parlayan bir çok ışıklar zamanla sönüp gitmiştir. Şunu da ilave etmek lazımdır ki meşrutiyetten sonra beliren bu duygu pek sönük idi. Cumhuriyet devrine kadar bu janrda bazı mecmualarda çıkan bir kaç halk şairi ve halk masalları ile bir kaç kitaptan başka eser verilmemiştir. Bir çok ecnebi halkiyatçıları memleketimizi yer dolaşarak derlemeler yapmışlar halkiyatımıza ait bizden daha fazla eserler meydana getirmişlerdir.

Cumhuriyetimizin halkçılığa

verdiği önem sayesinde bu gün bu alanda bir çok araştırmalar yapılmakta her gün yeni yeni eserler çıkartmaktadır. Bu yolda en büyük rol Halkevlerindir.

Her il kendi bölgesinin halkiyatını derler bu branşta eserler meydana getirirse bütün bu eserlerin birleşmesiyle geniş bir Türk halkiyatı meydana gelir.

Bu küçük derlememle sonsuz halkiyat ummanına bir damla katabilirsem ne mutlu bana,

- Mani -

Ahmet Vefik Paşa « Lehçei osmaniye » adlı eserinde mani: « usulsuz, darbsız, elhan ile teganni olunan vezinsiz, manasız güfte » dir diye anlatır. Bu tarif yanlış ve saçmadır.

Mani 4 misrağdan meydana gelmiş bir dörtlemedir. Manide hem vezin, hem kafiye vardır. maninin vezni 7 hecedir. $4 + 3 = 7$ vezni ile yazılan mariler de vardır. Manide birinci, ikinci, dördüncü, misrağlar kendi aralarında kafiyelidir. üçüncü misrağ serbesttir.

Manilerde kafiyeler yarımdır. Manilerde — diğer halk şarkılarında olduğu gibi — esas teganni tarzıdır.

Maniler

1

*Ak üzüm parmak gibi
Sevdiğim kaymak gibi
Beni yardan ayıran
Devrilsin kavak gibi*

3

*Kebabı köz öldürür
Sürmeyi göz öldürür
Yiğidi kılıç kesmez
Bir acı söz öldürür*

5

*Haciler harabesi
Geliyor davul sesi
Kendisi gönül vermiş
Bırakmıyor babası*

2

*Kaşların hübür kara [1]
Sineme vurdun yara
Geceler uykum gelmez
Gündüz meyl etmem kâra*

4

*Diyarbakır ozanı
Çoktur destan yazanı
Gurbet elde ölenin
Yoktur mezar kazanı*

6

*Küçüktür benim yaşım
Neler görmüştür başım
Ne anam var ne babam
Ne acıyan kardeşim*

A. Şevket Kavut

SONU VAR

[1] Hübür mürekkep boya

Diyarbakır Surlarında (Croix Gammée)

K. BAYKAL

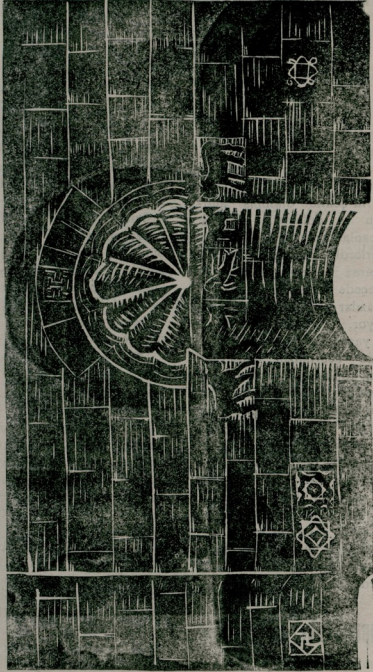
Şehrimiz çok eski , tarihin ka-
ranlıklarından beri , yazılı ve ya-
zısız bir çok dokümanlarla duludur
Gerek surlar ve gerek surların
içinde türlü şekilde dikilmiş anıt-
lar bizim ve dolayısıyla insanlık
tarihini canlandıran ve bizi kıvan-
dıran izerlerdir. Bu güne kadar bu
eserler biraz incelenmiş fakat yer-
ter derecede açıklattırılmamıştır.
Eldeki yazılar şehri ve bölgeyi iyi
anlatamıyor. " Van Berchem ,,
1910 da yazmış olduğu Amida adlı
eserinde şehrimizin anıtlarının
resimlerini toplamış ' basmış, uzun
izahlar yapmış (Bibliyografi kıs-
mında bu kitâbı ayrıca yazacağım)
Fakat bitaraf olmamasına rağmen
ne bu ve nede diğerleri bölge ta-
rihi için kâfi değildir. Halbuki
gerek şehrimiz ve gerek bölgede
pek eski çağların izerleri pek çok
hatta bir çok adlar bile eskilerini
değişmişlerdir. Bunların hepsi ayrı
ayrı incelemeğe muhtaç eserlerdir.
Bu yazımda Dağ kapusundaki do-
kümanlardan birinden bahsedece-
ğim.

Dağ Kapısındaki Gameli haç

Şehrimizin etrafını çeviren bü-
yük ve eski surların başlıca dört
büyük kapısı var. Dağ kapısı
Mardin' Urfa, Yeni kapı. Kuzey-
deki Dağ kapısı diğerleri kadar

uzun etüde değer bir eser mahşe-
ridir. Önü ve ardı türlü zaman-
larda yapılan onarımları -Tamir-
gösteren yazılar, Kabartma' oyma
Arslan, , Kedi' Kuş , geyik , boğa
resimleri hatta Eti hiererolofine
benzeyen şekiller, sütun başlıkları
Sütunlar, mihrablar muntazam ve
gayri muntazam dizilmiş birbirile
ilgisi çok olan şekillerin yanında
sanki bir birine zıd çok eski ve
nisbeten yeni olanları yanyana
duruyor.

Tam kapıdan çıkılır çıkılmaz
sol taraftaki büyüğe mihrabın
beş metre ilerisinde yerden bir sı-
ra taş yüksekliğinde bir geyik
yanında bir ağaç geyiğin üstüne
binmiş, avını yakaladığından mağ-
rur bir arslan kabarmaları var,
Onun bir metre berisinde yarısın-
dan çoğu kırılmış bir gameli haç
iki metre daha berisinde tam ga-
meli bir haç, muntazam ve sağ-
lam. Bunun iki metre daha beri-
sinde mihraba yakın bir yerde
oyma bir geyik şekli, biraz daha
berisinde iki kare içinde muhtelif
şekillerde gameli haç birisinin için-
de Küfi yazı ile (Lâilaha illallah)
yazılı , Bunların yanında büyüğe
biri mihrabın dışında bir kaç
içinde biri de beriki dışında ka-
bartma kuş , manda , arslan şekil-
leri. Bu mihrabın üstünde yine bir
gameli haç daha var.

Dag kapısındaki şekiller arasında
(Croix gammée)

Bunların hiç biri sonradan kazılmış ve ilave edilmiş şeyler değildir. Dıvarlar türlü zamanlarda tamir görmüş fakat bu saydığımız şekiller tamir neticesi konulmuş eserler değil. Taşların yapısı, rengi şekilleri, konuş tarzları, yanlarında onarma olmayan taşlardır. Baska yerlerdeki onarımlara, onaranlar kendi ad ve tarihlerini koymaktan geri durmamışlardır. Lakin bu resimlerde bunlara ait hiç bir işaret yok. Tamir edilirken eklenmiş olmadıkları gibi sonradan oylumusta değildir. Çünkü bir çoğu divarın umumi seviyesinden dış tarafta kalmış kabartmalardır. oyma değil.

DAĞ
kapısındaki
haç

HİTLERİN ARMASI

Yalnız içinde kelimeyi tevhit yazılı olan taşın şekilleri kabartma değil oymadır. İhtimal o taşın dini ve mukaddes bir şey olduğunu

hissetmişler ve içine de müslümanlar kelimeyi tevhitlerini kazmışlar.

Dağ kapısındaki bu gameli haçlardan başka kapının hemen yanındaki küçük mihrabın altında da gameli haç deseni olduğu gibi karşı taraftaki mihrabın alt ve üstünde de ufak gameli haçlarda var. Bu mihrap da tipik bir manzara arzeder iki tarafındaki sütunlar ve başlıkları Eti stiline ve bazı eti alfabesine benzer şekilleri de ihtiva eder. Mihrabın biraz ilerisinde yine kabartma, koşan bir at ve yakınında bir geyik benzeri kabartılmıştır.

Ulu Caminin Beysan oğulları tarafından yapılan ve yine onlara ait kitabelerin yanındaki pencerenin üstüne konmuş büyük bir taşın üstünde dağ kapısının iki tarafındaki mihrapların ufak kabartma şekilleri modelleri arasında tipik bir gameli haç daha var. Kezalik Kütüphane "Ulu cani avlusunda", nın ön tarafındaki çok süslü başlıkların üst kısmında yine Beysan oğullarının üzüm ve asma yaprakları kabartmaları üstünde, ve yine üst kattaki muntazam sütunlarda gameli haç benzeri oymalar olduğu gibi mardin kapı batısındaki surlarda da yine benzerleri var.

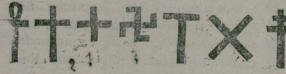
Bu şekillerin en barizi Hitlerin kolundakine pek benzeyeni Dağ kapısındaki ve şekilde gösterilmiştir.

Bu gameli haçın taşı meçhul zamanlarda ve bilinmeyen şahıslar tarafından çıkarılmak istenmiş, yapılan zorlamaları taşın iki tarafı güzelce anlatıyor. Tabii kırk santim uzunluk 30 genişlik 25 santim kalınlıkta olan altı üstü sağlam üstü 12 metre yüksek olan böyle

bir yerden bu taşı çıkaramazlardı. Nitekim yakınındakini çıkarmağa zorlarlarken yarısından fazlasını kırışılar . Bereket versin ğaraz-kârlık yapıp büsbütün kırıp silmemişler.

Haç ve Gamelisi

Hiristiyanların dini sembol olarak kullandıkları haçı isanın muhayyel ölüm şeklinden aldıkları malumdur. Haç türlü mezheplerde türlü şekiller alır , Fakat tarihi hiristiyanlıktan çok eskidir : Mısırlıların , Ğreklerin , Latinlerin . . . haçlarından başka bir de Kruvaga- me var.

Nouveau Larousse illustre) gameli haçın eski Hint sanat eserlerinde bulunduğunu ve hayatın menşei olan yüksek bir kudretin mukaddes ateşin dini sembolü halinde kullanıldığını , İtalyanın eski sakinleri Etrüsklerin eserlerinde de bulunduğunu bildirmektedir. Eski Mısırlılar haçı başka şekle sokarak ruhun ebediliğine ait bir sembol olarak kullanmışlar , çok eski zamanlarda şark kavimlerinde hatta tunç devri eserlerinde de bulunduğunu yine aynı eser yazmaktadır. Eski İskandinavya eserlerinde de görülüyor.

Süryani kadim hiristiyanları de mukaddes kitaplarının başına besmele makamında gameli haç kullanıyorlarmış , ve 'bununda

eski dedeleri olan mezopötamyalı- lardan kaldığını, Hiristiyanlık ananelerine karıştırdıklarını bildir- mektedirler.

Binaaneyh diğer dinlere da- ha evvelkilerinin ananeleri nasıl girmişse Hiristiyanlıgıda haç eski putperestlik ananelerinden ve bel- ki Totemizm telakkilerinden girmiş bir semboldür. Netekim germenler- de buna benzer mülahazalar ya- parlar, dediklerine göre eski Ger- menler en yüksek varlık olarak güneşi görmüşler , onun kursunu bir sembol yapmışlar. Bu sembolü kâfi görmiyerek başka bir şekle sokmuşlar ve sonunda gameli ha- çı meydana getirmişler. Şu şekil- de istihale etmiş.

Gameli haç bütün dünyada eski kavimlerde mukaddes ve es- tetik bir sembol olmuş.

Hitlere Musolini tarafından ha- diye edilen gameli haç , milattan önce 4 üncü yüz yıla ait , Appul- ya destisi belki Roma German milletleri arasında ki eski yakınığ- ı ifade içindir. Hitlerin kendisine Arma yapmasında bittabi manidardır. İhtimal kudret , büyüklük ve eskilik sembolüdür.

Kısası : Gameli haç eski, bü- tün dünyada yaygın, türlü anlma- da kullanılmış bir semboldür. Ne

sadece Romalıların ne germenlerin-
nede hıristiyanlarındır. o. çok eski
ve müşterek menşei bildiren bir
semboldür.

Bizim surlarımızda yeri ne ?

Eserlerimizi güzel incelemeliyiz
Amida yazıcısı gibi bir bir gözle
bakarak izah etmemeli. " Bu kita-
bın önemli kiritiğini bibliyoğrafide
yapacağım. „

Surlar çok eskidir. Roma İmpa-
ratorları zamanında yapılmış
başlanmış ve bitirilmiş değildir.
Daha önce , Asur ve hatta Eti
zamanından yakın zamana kadar
onarımlar görmüş her devrin stili-
le meydana gelmiş bir bütündür.

Dağ kapısının iç tarafı tema-
men Mervan oğullarıdır. Dış
tarafını üstü Abbas oğullarıyla
Roma ve bizanslıların stillerini gös-
teriyor. fakat bedeninin dibi çok
orijinal.

En altta geyik ve geyik avı re-
simleri , koşan at , Boğa onların
üstünde gameli haç , Boğa ve ar-
slanlar Gameli haçın altında koşan
geyik resmi hiç bir surette Roma-
lıların eserleriyle imtizaç etmiyor.
Gameli haç ve buna doğru tekâ-
mülü gösteren şekil eski bir tekâ-
mülü ifade ediyor. Totemizm dev-
rini ananelerinin sembolleridir
Yanıdakilerde yine dini olmasa-
lardı Müslümanlar kelimeyi tevhide
ne diye içine yazacaklardı.

Demek ki o yazıyı yazanlar
müteassıp değilmiş. eseri bozma-
dan kendi damgasını vurmaktan
çekinmemişler . Yanıdaki arslan
fakat acemlerin arslanına Benzemi-
yen şekilde ' yeleleri yok „Ortada
neşeli bir papağan kabartması yi-
ne manevi bir manzayı ifade eder.
Netekim bu kanaatımı teyit eden

birde anane var. Gûya kapının
dışında mukaddes bir kurban ayini
yeri lazımmış ve bu mıhrap dini
bir mezbah ve ayin yeri olarak
yapılmış , kapı yanında kesilmesi
gerekten kurbanlar burada kesilir-
miş. Bu anane gösteriyorki kuş
ve diğer resimler ve gameli haç
türü insanların inanç sembolü ola-
rak yapılmış hatta Abbas oğulları-
nın kelimeyi tevhide bile buraya
katılmış. [1]

Geyik ve avı sırasında gameli
haçlar Roma ve Bizanslıların olamaz
Medeniyetin ilk kurucuları orta as-
yalı Atalarımızın ungunları yanın-
da ve güneşi ilk kutsal kuvveti
olarak aldıklarına ve kuruvağame-
nin de ondan istihale ettiğine gö-
re eski Türklerin kullandıkları
bir sembol olması gerekir.

Kıyası : Dağ kapısındaki ku-
ruvağame Hıristiyanların değİ, son-
radan konmamış , Etrüsklerde,
İskandinavlarda , Hintlerde , Me-
zopotamyalılardakiler neviden
eski bir tarihi olan bir izerdir.

[1] Amida müellifi mihrabın
içindeki manda kabartmalarına
manda veya bir hörgüçlü deve
(Chameau à une bosse) diyor.
Halbuki resim boynuzlu bir Tibet
öküzüne benziyor. Bu şekiller ve
yapının ilk Roma kiliselerine ben-
zediğini , fakat (Muktedir) za-
manda yapıldığını bildiriyor. için-
de kelimeyi tevhit yazılı olan şe-
kil mervan ve grek stillerine ben-
ziyen bir süs resimleri sur yapısı
ile muasir olduğunu belki mukte-
dirin bu taşları dışardan getirtmiş
olduğunu bildiriyor. (CroiX)dan hiç
bahis yok zaten bu izahları Bey-
liğin aldığı fotoğraftan alarak
yapmış

Sevr - Lozan ve Anlaşmaları

DEVAM

Ş. Gürpınar

B. Venizelos verdiği kararı taakkuk ettirebilmeğe uğraşırken maalesef önünde büyük bir kuvvetler birliğine çarptı. Girişilen savaş doğrudan doğruya Türk ulusu egemenliğini, varlığını kurtaracak ve ulusumuzu ebediyetlerde yüksek katlara ulaştıracak bir savaş olmasından ötürü adına genel manada latiklâl (Egemenlik) savaşı dendi. B. Venizelos ve Yunan kuvvetleri giriştikleri bu çetin savaşın ilk günlerinde vukubulan birinci ve ikinci İnönü Ulusumuzun utku ve mucizelerile karşılaştı. Bundan sonra devam eden Türk utkuları Sakarya, Dumlupınar savaşlarında bütün acuna karşı büyük bir varlık, önemli bir dava olan egemenlik ödevini başarak ve hasta adam (Osmanlı imparatorluğu) nu devirerek ilerledi. Sonunda özel sonucu ; Türk egemenliğini yurda armağan ederek güvenli kalkılan müttefikler savaşını sonuçsuz bıraktı. Bu yönden de hazırlanmış olan Sevr ; Türk mefkûresi , Türk varlığı önünde değersiz bir kâğıt parçasına benzedi. Egemenlik savaşından sonra değersiz kalan Sevri müttefikler maddelerinde bazı değiştirmeler yaparak ulusumuza kabul ettirmeye yeltenmişlersede bunda da muvaffak olamadılar. Ulusumuzun ölümünü hazırlayan ve kuvvetli varlığını tahdit edecek olan biçile-

rek hazırlanmış ölüm kefenine Osmanlı devletinin padişahı ve islam kalifesi adını takınan alçak adam ; devleti adına evet cevabını verirken , diğer tarafta Yurdun aslı sahibi, mucizeler yaratarak egemenliğini kazanmış olan Türk ulusu özü, sözü bir çocuğunun dilile hayir olamaz ve olmayacaktır diyerek keskin cevabını verdi.

On iki kısımdan ve bir çok maddelerden ibaret ölüm kefeni Sevr de bu şekilde akim kalarak iptal edilmiş oldu. Bu itibarla Osmanlı idaresi Ulusumuzun ölümüne sürükleyip onu her adımda biraz daha mahvetmeğe çalışırken ; bir yandanda Yurdumuzun göbeğinde kurulan Büyük Millet Meclisi askeri , siyasal ve sosyal yönlerde önemli bir başarı ile çalışıyor ve Lozan gibi Türk mucizesini hazırlıyordu. Lozan çalışması başarıya üç genel sonucu kendine metot ittihaz ederek parlak Türk istiklalini tebarüz ettirdi. Birincisi Lozan anlaşmasından evvelki sonuç ki buda doğrudan doğruya ulusumuz Yurdumuzun doğu ulusları ile sıkı bir temasa girmesi idi. Bu işde Ankarada kurulan taze, sarsılmaz evi, Millet meclisinin ilk önemli işlerinden birisi oldu. Sür'atle Moskovaya bir hey'et gönderilerek Sovyetlerle dostluk anlaşmasının temeli atıldı, İranla bazı meseleler hal edildi. Bu teşebüs-

te Rus Sovyetler birliği anlaşmağa biraz tereddüt göstermişler sede kendi siyasaları noktai nazardan 16 mart 1921 de yeni Murahhaslarımızın Ankaradan hareketlerinden 10 ve Moskovaya varmalarından 8 ay sonra derhal anlaşmayı imzaladılar: İşte bundan sonradırki Dost Sovyetler doğru yolu görerek dostluklarını bu güne kadar yani 17 senedir dostluk yolunda sadıkane görmüşlerdir. İranelada bazı siyasal anlaşmalara girişilmiştir. Doğuda muvaffakiyetler başarılrken batıda da bilhassa İngiltere , Ankaradaki Ulusal hükümetimizle temas çareleri aramāđa başlamıştı. Fransızlara gelince: onlar ise 1920 senesi sonlarında bir kaç kerre mükhem olarak anlaşma şartlarımızı ve nasıl bir anlaşma olursa kabul edeceğimizi gizliden gizliye öğrenmek yoklamaları yapmışlar maalesef her defasında barış şartlarımız arasında Ulusal sınırlarımız içinde egemenliğimizin arsiulusal tanınması kesin cevaplarımızı almışlardır.

Sonraları 1921 de Ulusumuzu özel olarak Londrada yapılacak dir konferansa davet ettiler. Neticede Londra konferansı sonucu alınamadı. İtilaf ulusları tam hulyalara daldıkları bir anda idi ki 26 Ağustos 1922 sabahı koca tepe topları patladı. 14 gün içinde ulusumuzun aslan pençeli çarıklı erkânı harp Mehmetcikleri İzmire girdiler. Bütün düşman ordusu imha edilmiş , aylarca halledilmeyen yurdun düşmanlardan tahliye iş halledilivermişti.

Bundan sonra 11 birinci teşrinde Franklen Mudanyada, Batı cep-

hesi kumandanı İsmet İnönü ile istaubuldaki müttefik kumandanları arasında Mudanya bırakışması gibi büyük bir zafer antı imza edilmişti. Ve bundan sonradırki Trakya hiç savaşız Ulusumuza terk edildi. İkinci Lozan sonuç ve çalışması ise : Ulusumuzla itilaf Ulusları arasında cereyan eden notalar neticesi Lozanda bir delgeler kurulu toplanmıştı. Bu kurulda Uluslar iki bölüm üzere konuşmalara başladılar. Bölümün birisini doğrudan doğruya Ulusumuz, diğerini ise ; İngiltere , Fransa , İtalya Japonya , Yunanistan , Romanya ve Yugoslavya teşkil etmekte idi. Türkiyenin ısrarı üzerine Rusya Ukranya ve Gürcistan da davet edilmişti.

Ş. Gürpınar

SONU VAR

Diyarbakır Hakkında Yapılan Etütler

k. Baykal

7 — Salnamei vilâyeti Diyarbekir
Yıl 1308

Vilâyet matbaa müdürü Talat tarafından yapılmış .

Yukarıki malumat bu yıla göre değiştirilmiş fazla olarak : Diyarbakırda bulunan ruhanî reisler, İngiliz konsolos vekili, Fransız konsolosu , İran şebender vekili , civar vilâyetlere giden büyük yollar ve konakları , vilâyetin tarih coğrafyası " kısaca " ,

8 — Diyarbekir vilâyeti salnamesi
Yıl 1316

Yukarıkilerinden fazla : Vilâyet içinde eski büyük zatlardan hangilerinin türbelerinin olduğu ve nerelerde bulduklarını bildirir bir liste , Peygamber ve eshaptan bu bölgede kimler kalmış ve bunların bıraktıkları vakıflar, Osmanlı devletindeki valiler ve rütbeleri vilâyet ahalisinden olup devlet hizmetinde bulunan zatlar maarife ait icraat ile hayır müesseseleri.

9 — Salnamei vilâyet Yıl 1318

Fazla bilgi : Arabî aylarına ne için o adlar verilmiş, padişahın resmi günleri , Madenler , ithalat ve ihracat listesi , vilâyet evkaf bütçeleri.

10 — Salnamei vilâyet yıl 1319

Fazla bilgi : vilâyetin türlü yerlerini gösterir dört harita

ile beş yap krokisi var. Vilâyetin, iklimi, nüfusu, aşiretler.

11 — Salnamei vilâyeti diyarbekir yıl 1321

Bunda harita ve krokiler olmadığı gibi yukarıkilerinden fazla malumat yok, eksik tertibide iyi değil

Bu salnameler 19 tane çıkmış ben yalnız bu kadarını görebildim.

İmtiyaz sahibi : Diyarbakır Halkevi

Umum neşriyatı idare eden

Avukat Ağâh Arman

Diyarbakır Basımında basılmıştır